

HORIZONT 2021/4

Migrációkutató Intézet

Sayfo Omar – Veres Kristóf György:

Megvalósítható-e a köztársaság iszlámja?

— Emmanuel Macron küzdelme az „iszlám szeparatizmus” ellen

2021. 02. 24.

Sayfo Omar – Veres Kristóf György: Megvalósítható-e a köztársaság iszlámja? — Emmanuel Macron küzdelme az „iszlám szeparatizmus” ellen

Emmanuel Macron fontos csatát nyert meg. Két hét heves vita után 2021. február 16-én a Nemzetgyűlés – a kétkamarás francia törvényhozás alsóháza – 347 igen és 151 nem szavazattal, 65 tartózkodás mellett elfogadta a köztársasági elvek tiszteletben tartásának megerősítését célzó tervezetet. A kormánypártok által megszavazott végleges szöveget azonban egyik ellenzéki frakció sem támogatta.

A különböző francia kormányok már az 1990-es évek óta próbálják államilag ellenőrzött intézményes keretek közé terelni az országban élő muszlimok vallásgyakorlását. Ezt azonban nem csak az állam és az egyház alkotmányos szétválasztása (laïcité), de a muszlim közösségek decentralizáltsága és heterogenitása is nehezítette.

Az integrációs kudarcoknak és a külföldi szervezetek működésének eredményeképp a másod- és harmadgenerációs bevándorlók tömegeire lettek hatással olyan fundamentalista irányzatok, amelyek erősítették a vallásosságukat és a társadalmon való kívülállásukat. Az Iszlám Állam megalakulása, majd a 2015-től induló terrorhullám nyomán az iszlám körüli vita minden korábbinál jobban kiéleződött. A mindeddig decentralizáltan és kevés állami ellenőrzéssel zajló muszlim vallásgyakorlás állami keretek közé szervezése elodázhatatlanná vált.

Emmanuel Macron nem sokkal hatalomra lépését követően, 2018-ban konzultációt indított a franciaországi iszlám intézményi szabályozásáról. Samuel Paty középiskolai tanár 2020 októberében történt brutális lefejezése nyomán az iszlamista radikalizmus, valamint a muszlim állampolgárok Köztársasághoz való lojalitásának a kérdése ismét a figye-

ABSZTRAKT

A Migrációkutató Intézet elemzése azt vizsgálja, hogy Emmanuel Macron, Franciaország elnöke miképpen veszi fel a küzdelmet az „iszlám szeparatizmus” ellen. 2021. február 16-én a Nemzetgyűlés – a kétkamarás francia törvényhozás alsóháza – 347 igen és 151 nem szavazattal, 65 tartózkodás mellett elfogadta a Köztársasági elvek tiszteletben tartásának megerősítését célzó törvénytervezetet. A kormánypártok által megszavazott végleges szöveget egyik ellenzéki frakció sem támogatta. A különböző francia kormányok már az 1990-es évek óta próbálják államilag ellenőrzött intézményes keretek közé terelni az országban élő muszlimok vallásgyakorlását. A 2022-es újjavaslatára készülő Emmanuel Macron hadat üzent az „iszlám szeparatizmusnak” és meghirdette a franciaországi iszlám reformját. A tervezettel Macron egyértelműen jobboldali szavazatokat akar nyerni; a francia kabinet sikerként könyvelheti el, hogy a jogszabály elfogadása a Nemzetgyűlésben nem vezetett pártszakadáshoz, a kormányzó centrista En Marche! pártnak végül a balszárnya is megszavazta a javaslatot.

lem középpontjába került. A 2022-es újraválasztására készülő Emmanuel Macron hadat üzent az „iszlám szeparatizmusnak” és meghirdette a franciaországi iszlám reformját. Ebben az elnök partnerként a korábbi elnök, Nicolas Sarkozy által még 2003-ban életre hívott Iszlám Hit Franciaországi Tanácsa (CFCM) nevű ernyőszervezetre tekinthet. Dolgát nehezíti, hogy a CFCM-nek eddig még nem sikerült általános legitimitást szereznie az ország muszlim lakosainak körében, és hogy tervezetét Macron politikai riválisai is támadás alá vették. Kérdéses tehát, sikerülhet-e Macronnak megteremtenie a „köztársaság iszlámját”.

1. Bevándorlás és integrációs kudarcok

Franciaországban ma minimális becslések szerint 5, maximális becslések szerint 10 millió muszlim él.¹ Hozzávetőleg 40% Algériából, 30% Marokkóból, 10% Tunéziából, további 10-10% pedig a szub-szaharai Afrikából és Törökországból származik.² A muszlimok fele 24 évnél fiatalabb.³

A tömeges bevándorlás első hulláma az 1960-as évek gazdasági fellendülésekor kezdődött, amikor több mint egymillió munkavállaló érkezett Franciaországba volt afrikai gyarmatairól. Miután 1976-ban a kormány engedélyezte a családgyesítéseket, a bevándorlók száma jelentősen megugrott. Mivel a frissen érkezők identitásában elsősorban a nyelvük, az anyaországuk és családi kötődéseik voltak meghatározók, valamint nagyszámban voltak közöttük szefárd zsidók és keresztény afrikaiak is, a bevándorlás vallási vonatkozásai ekkor még csak kis súllyal voltak jelen a közbeszédben.

Az alacsonyabb végzettségű bevándorló tömegeket jellemzően a nagyvárosok peremvidékein felépített lakótelepeken szállásolták el. A három pilléren, az oktatáson, a hadkötelezettségen és a munkahelyeken alapuló, 19. századból örökölt francia integrációs modell hamar repedezni kezdett: az 1973-as olajválsággal kezdődő gazdasági lassulás miatt a képzetlen külföldiek tömegei maradtak munka nélkül, az 1990-es évek végén megszűnt a sorkötelezettség, a külvárosok oktatására pedig a kampányszerű állami programok ellenére a szükségesnél kevesebb forrás jutott. A külvárosokban párhuzamos társadalmak jöttek létre. A társadalom perifériáján élő, szüleik és a társadalom kultúráját egyaránt csak részlegesen elsajátító másod- és harmadgenerációs bevándorlók identitás-formálására az Egyesült Államokból importált ellenkultúra is hatással volt.⁴

Az 1990-es évek második felétől rendszeressé váltak a helyi szintű zavargások, 2005 novemberében pedig országos megmozdulások kezdődtek, miután két, rendőrök elől menekülő bevándorló fiatal egy trafóházban áramütés következtében életét vesztette.⁵ Noha a zavargók jelentős része muszlim gyökerekkel

¹ A muszlimok pontos számáról hivatalos adat nincs. A becslések közötti különbségek a mérések eltérő módszertanainak köszönhetőek. Jellemzően a muszlim országokból érkező bevándorlókat számolják, tekintet nélkül arra, hogy azok minek vallják magukat.

² TRIBALAT 2015.

³ LE POINT 2019.

⁴ DARLING-WOLF 2015.

⁵ BROOKINGS 2005

rendelkezett, az eseményeknek jellemzően nem vallási, hanem etnikai, gazdasági és társadalmi okai voltak. Ekkor vált a szélesebb nyilvánosság számára végképp egyértelművé, hogy a bevándorló társadalmak hagyományos struktúrái diszfunkcionálissá váltak, az identitásválsággal küzdő fiatalok pedig sem a szüleiket, sem a vallási előljárókat nem ismerik el autoritásnak. Jacques Chirac rendkívüli állapotokat hirdetett, a rendőrséget megerősítették, így az elkövetkező években viszonylagos nyugalom köszöntött be. Egyes hangok viszont azzal vádolják a francia kormányokat, hogy a külvárosok pacifikálása érdekében cinkosan túrték a fiatalok fókuszát világi ügyekről elterelő radikális iszlamista irányzatok térnyerését.⁶

A muszlim lakosság integrációjának sikere avagy kudarca folyamatos politikai és társadalmi vita tárgya Franciaországban. Az értékelést megnehezíti, hogy egyelőre nincs általánosan elfogadott mérce vagy definíció, ami alapján mérni lehetne az integráció fokát, ráadásul a muszlimok nem képeznek homogén társadalmi tömböt, a különböző alcsoportok szociális helyzete és identitásképzése pedig merőben eltérő lehet. Általánosságban viszont elmondható, hogy a muszlimok a többségi társadalomnál kevésbé iskolázottak és magasabb körökben a munkanélküliség.⁷

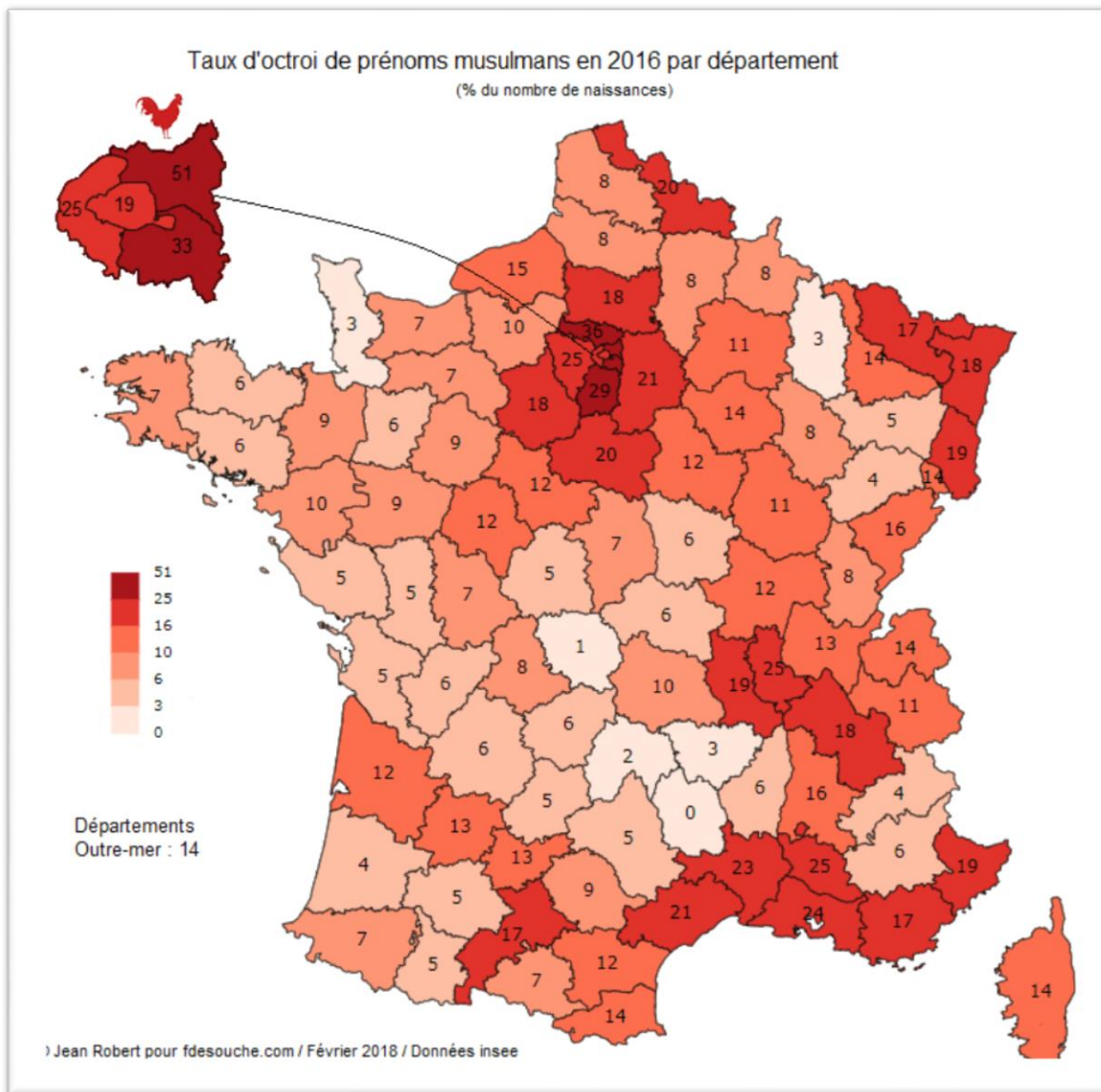
A különböző közvéleménykutatások – sokszor módszertani vagy épp politikai okokból – szintén eltérő képeket mutatnak a muszlimok Franciaországhoz való lojalitásáról. Az Ipsos 2020-as felmérése szerint a muszlimok 90%-a szereti Franciaországot, 82%-uk pedig kifejezetten büszke arra, hogy francia, amiben az összlakossággal megegyező arányt mutatnak.⁸ Eközben az Ifop által szintén 2020-ban a *Comité Laïcité République* számára készített felmérés szerint a fiatal muszlimok 74%-a számára a saría fontosabb, mint a Köztársaság törvényei (a 35 évnél idősebbeknél ez 35%).⁹ Amiben a különböző felmérések megegyeznek, hogy a muszlim lakosság vallásossága erősödő tendenciát mutat.

⁶ LE FIGARO 2016.

⁷ INSTITUT MONTAIGNE 2021.

⁸ IPSOS 2020.

⁹ LE FIGARO 2020.

1. számú térkép: Muszlim nevek aránya az újszülöttek körében (2016), forrás: <https://i.redd.it/>

2. A muszlim vallásgyakorlás intézményesítése

A franciaországi muszlim vallásgyakorlás csak a francia állam laicitásának (*laïcité*)¹⁰ kontextusában értelmezhető. Franciaországban egyház és állam végleges szétválasztása – még a nagyszámú muszlim bevándorló megérkezése előtt – 1905-ben következett be. Az ebben az évben a kérdésben elfogadott törvény szerint „a Köztársaság nem ismer el, nem fizet és nem támogat semmilyen vallást.”¹¹ Manapság a laicitás egy az alkotmányban is rögzített elv, amely a vallási szervezeteknek a közhatalomra gyakorolt bárminemű

¹⁰ A francia *laïcité* szót nehéz magyarra lefordítani, ugyanis sem a szekularizmus, sem a (vallási) semlegesség nem adja vissza az eredeti kifejezés specifikus jelentésrétegeit. Így jelen kontextusban érdemesebb magyarul is a „laicitás” szót használni.

¹¹ Loi du 9 décembre 1905. Titre I. Article 2.

befolyását hivatott megakadályozni. Ez ugyanakkor nem jelent vallásellenességet, ugyanis a fogalomba beleértendő a szabad vallásgyakorláshoz való jog, sőt kifejezetten az állam feladata megteremteni a különböző felekezetek békés együttélésnek feltételeit. Franciaországban az államra egy felekezetnek vagy vallásnak az ügye többek közt akkor tartozik, ha utóbbinak a tevékenysége nyomán sérül a laicitás – például az ütközik a közszolgáltatások semlegességének az elvével.¹²

A muszlim jelentét az egykori gyarmati birodalomnak köszönhetően nem újkeletű Franciaországban. Noha mecset alapítására tett törekvések már az 1840-es években megjelentek, a muszlimok alacsony száma miatt ez nem számított fontos társadalmi kérdésnek.

A Párizsi nagymecset (*Grande mosquée de Paris*) 1926-ban került átadásra, az I. világháború nyugati frontján francia kötelékekben harcoló muszlimok iránti gesztusként. Építése és üzemeltetése marokkói és algír politikai és vallási szereplők bevonásával történt, irányultságát így az anyaországokban elterjedt iszlám miszticizmust (szúfizmus) népi hagyományokkal keverő vallásosság jellemezte. Az azóta algír irányításúvá vált intézmény ma is közeli kapcsolatot ápol a mindenkori francia és észak-afrikai kormányokkal, így a diplomáciának is fontos terepe.

1981-ben az állam liberalizálta a külföldiek egyesülési szabadságát szabályozó törvényeket, ezzel megnyitotta a kaput a külső finanszírozású, a bevándorlókétól eltérő vallási irányzatokat képviselő szervezetek előtt. 1983-ban megalakult az azóta számos névváltoztatáson átesett Franciaországi Iszlám Szervezetek Uniója (UOIF, Union des organisations islamiques en France), mely a különböző arab országokból politikai okokból menekülni kényszerült Muszlim Testvérek gyűjtőhelye lett.¹³ A szervezet 1991-ben létrehozta Franciaország első imámképző szemináriumát. Ezzel párhuzamosan a szaúd-arábiai székhelyű Muszlim Világliga, a nemzetközi hittérítő Tablíghi Dzsama'at, és különféle puritán szalafita csoportok is megjelentek, tevékenységüket elsősorban a hátrányos helyzetű külvárosokra összpontosítva.¹⁴

Noha a külföldi térnyerés a politikának is feltűnt, az alkotmányos hagyományok megakadályozták a cselekvést. Az 1980-as évek közepén a politikai diskurzust a „köztársasági alapokra” fektetett integráció gondolata dominálta. A döntéshozók felülről szervezett vallásgyakorlást hirdettek, ezzel kívánva megteremteni egyfajta lokális iszlámot (*Islam fabriqué par nous*), melyet a francia nyelv, francia értékek, a modernitás és a nemek közötti egyenlőség jellemez. Ennek jegyében a különböző kormányok az 1990-es évek során régi állami partnereikkel, Algériával és Marokkóval próbáltak együttműködni. Dolgukat nehezítette, hogy a bevándorlók körében elterjedt szunnita iszlám nem hierarchikus, a nyugat-szaharai

¹² COMMISSION NATIONALE CONSULTATIVE DES DROITS DE L'HOMME 2003.

¹³ A Muszlim testvéreket 1928-ban alapította egy egyiptomi iskolai tanár Haszan al-Banná. Noha az időközben számos országban gyökeret eresztő szervezet egységes ideológiával nem rendelkezik, abban jellemzően egyetértenek, hogy a társadalom (újra)iszlamisálását nem felülről, politikai eszközökkel, hanem alulról, az emberek gondolkodásának átformálásával kell megvalósítani

¹⁴ ADRAOUI 2014.

és egyéb ügyekben egymással vetélkedő Marokkó és Algéria pedig francia földön is egymással rivalizáltak. Emellett az elképzelések megvalósításához hiányzott az infrastruktúra, a külvárosok gazdasági és társadalmi zárvaiban élő fiatalok körében pedig nem tudott legitimitást szerezni az „őshazák iszlámja”.

Noha a külföldi finanszírozású iszlamista szervezetek befolyása társadalmi beágyazottságuk híján mérsékelt maradt, sokak számára kínáltak olyan esszencialista vallási identitást, amely a későbbiekben a társadalmi és személyes frusztrációkkal vegyítve robbanásveszélyes elegyet hozott létre. A külföldi szervezetek emellett megkezdték a baloldal és a bevándorlók körében népszerű antiimperialista diskurzus iszlamizálását, amely során a palesztin-izraeli konfliktust, majd az Egyesült Államok iraki beavatkozását a „Nyugat” és a globális muszlim nemzet (umma) háborújaként interpretálták.¹⁵ A többségi társadalommal való fokozódó szembenállás olyan szimbolikus ügyekben is testet öltött, mint az 1990-es éveket végigkísérő vita a női fejkendő-viselésről. Ez viszonylagos nyugvópontra csak 2004-ben jutott, amikor a kormány betiltotta a vallási szimbólumok, köztük a hajat elfedő hidzsáb viselését a közoktatási intézményekben.¹⁶

A konzervatív Jacques Chirac elnöksége alatt 1999 és 2003 között a francia állam muszlim partnerszervezeteinek bevonásával konzultációt indított a franciaországi iszlámról. Ennek eredményeként 2003 májusában az akkor még belügyminiszter Nicolas Sarkozy életre hívta az Iszlám Hit Franciaországi Tanácsa (CFCM, *Conseil français du culte musulman*) nevű ernyőszervezetet, mely alá a főbb, jellemzően marokkói, algír és török csoportokat integrálták be. Vitát váltott ki ugyanakkor, hogy meghívást kapott az UOIF is, mely aztán 2011-ben távozott a szervezetből.

A CFCM kohézióját rombolta a különböző nemzetiségű csoportok állandó versengése, a rotációs alapú elnökség körüli viták, valamint az, hogy az iszlamista AKP 2002-es választási sikere óta Törökország a korábbinál aktívabb diaszpórapolitikát folytat és a politikai érdekérvényesítés eszközeként tekint az általa finanszírozott európai szervezetekre.¹⁷ A CFCM mérsékelt sikereket ért el a megyei szervezetek létrehozásában is, ami mellett általános legitimációs gondokkal küzd a muszlimok körében.¹⁸

Emmanuel Macron 2018-ban indított konzultációt különböző muszlim szervezetek bevonásával, hogy felvázolja a vallásgyakorlás törvényi, gazdasági és szervezeti kereteit. Ennek megvalósításában elsősorban a CFCM-re tekintett partnerként. A 2020 végi terrortámadások és a 2022-ben esedékes elnökválasztás felgyorsította az eseményeket. A hatóságok 76 mecsetet bezárattak és számos (jellemzően a Muszlim

¹⁵ ROY 2004.

¹⁶ A tablíghi és szalafita irányzatok térnyerésére válaszul 2011-ben az arcot eltakaró niqáb közterületeken való viseletét is betiltották. Ez azonban maximális becslések szerint is csak pár ezer embert érintett, így nem váltott ki széleskörű tiltakozást a muszlim közösségek körében.

¹⁷ CITAK 2010.

¹⁸ LIBÉRATION 2015.

Testvérekhez kötődő vagy szalafita) szervezetet betiltottak.¹⁹ 2021 januárjában a CFCM chartát adott ki a franciaországi iszlám alapértékeivel kapcsolatban. Ebben elismerte a Köztársaság jogi elsőbbségét és a vallás elhagyásának a szabadságát, elítélte a nemek diszkriminációját, emellett célul tűzte ki az Imámok Országos Tanácsának a létrehozását, mely azt lenne hivatott megszabni, hogy mely imámok tevékenykedhetnek, kizorítva ezzel a külföldről finanszírozott szónokokat.²⁰ A CFCM megosztottságát mutatja azonban, hogy három tagszervezet (köztük két török) egyelőre nem hajlandó aláírni a dokumentumot, egy pedig nem vett részt annak a kidolgozásában.²¹

Az iszlám „államosítását”, illetve az állam által preferált intézmények legitimitásának a megerősítését nehezíti a terrortámadások nyomán egyre radikalizálódó közbeszéd és a muszlimoknak ebből is fakadó, társadalomtól való elidegenedése. A YouGov 2020-as felmérése szerint a franciaországi arab muszlimoknak 67 százaléka véli úgy, hogy a társadalom negatívan tekint a hitükre.²²

3. A terrorizmus kihívásai

Franciaországot (az iszlamisták által elkövetett) terrorista cselekmények először az 1990-as években érték el, amikor az algériai Iszlám Fegyveres Csoport (Groupe Islamique Armé) támadásokat hajtott végre az országban. Ez reakció volt arra, hogy a francia kormány szerepet vállalt a libanoni polgárháborúban, illetve, hogy Párizs Algériában a választásokon győztes iszlamistákat puccsal eltávolító szekuláris vezetést támogatta. A francia kormány válaszul iszlamizmus elleni akcióttervet alkotott, ami nem ütközött jelentős társadalmi ellenállásba, mivel az algír bevándorlók jelentős része ellenezte az iszlamista térnyerést eredeti hazájában is.

A terrorizmus új hulláma 2012-ben kezdődött el, amikor az francia-algír állampolgárságú Mohamed Merah Toulouse városában támadást intézett francia katonák és egy zsidó iskola ellen. Ezt követően a kormány a korábban forráselvonásokkal küzdő francia titkosszolgálatok költségvetését megnövelte és jogköreit is kiterjesztette.²³

A társadalmi problémák azonban továbbra is megoldatlanok maradtak, az interneten keresztül pedig a radikális gondolatok továbbra is szinte zavartalanul terjedtek. A kalifátusát 2014-ben kikiáltó Iszlám Államhoz becslések szerint 1 910 francia állampolgár csatlakozott, akiknek az elkövetkező évek során 12%-a tért haza Franciaországba.²⁴

Mások a terrorszervezettel ideológiai közösséget vállalva Franciaországban lendültek támadásba. 2015 januárjában két, az al-Káidához tartozó fegyveres merényletet hajtott végre a Charlie Hebdo satirikus

¹⁹ BBC 2020b.

²⁰ CFCM 2021.

²¹ DAILY SABAH 2021.

²² ARAB NEWS 2020a.

²³ CF2R 2016.

²⁴ EUROPEAN PARLIAMENT 2018.

magazin párizsi szerkesztősége ellen, megölve 12 újságíró. Ezt napokkal később egy kóser üzlet elleni támadás követte, amelynek elkövetője már az Iszlám Állam vezetőjének esküdt hűségét. Ugyanazon év novemberében az ISIS-hoz kötődő terroristák éttermek, valamint a Bataclan koncertterem ellen intéztek támadást, 130 ember halálát okozva. 2016 júliusában pedig Nizza tengerparti sétányán hajtott teherautó a tömegbe, megölve 87 civilt.²⁵

A támadásokra válaszul 2015-ben François Hollande elnök és Manuel Valls belügyminiszter rendkívüli állapotot hirdettek, és információs kampányt indítottak, valamint újabb konzultációt kezdtek a muszlim közösségek képviselőivel. François Hollande emellett megállapodást kötött Marokkóval franciaországi imámok toleranciára való képzéséről, amit a fontosabb muszlim szervezetek is támogattak.²⁶

2017-es hatalomra kerülését követően Emmanuel Macron ötéves terrorellenes programot hirdetett, amelynek keretében megerősítette a hatóságok jogköreit, és kemény fellépést ígért az állampolgársággal nem rendelkező bevándorlókkal szemben. A megerősített hatóságok és titkosszolgálatok az elkövetkező években több tucat támadást hiúsítottak meg. Dolgukat ugyanakkor nehezítette a potenciális elkövetők nagy száma: 2018-ban a francia belügyminisztérium 11 000 embert gyanúsított radikális mozgalmakkal való szimpatizálással,²⁷ 2020-ban pedig több mint 8 000 embert tartottak megfigyelés alatt.²⁸ Felismerve, hogy a radikalizáció az esetek túlnyomó többségében nem mecsetekben, hanem az interneten történik, 2020 májusában a kormány ultimátumot adott az internetes vállalatoknak a terrorista-gyanús tartalmak eltávolítására.²⁹

A viszonylagos nyugalom 2020 októberében ért véget, amikor egy csecsen férfi Párizs közelében a nyílt utcán lefejezett egy középiskolai tanárt, Samuel Paty-t, aki a szólásszabadságról tartott előadásán bemutatta a Charlie Hebdo Mohamed prófétáról közölt gúnyrajzait. A közvéleményt felháborító gyilkosság után Emmanuel Macron beszédet mondott, melyben az “iszlám válságáról” beszélt. Ezt követően számos muszlim országban tiltakozások kezdődtek.³⁰ A beszédet követően Franciaországban tovább folytatódtak a terrortámadások. Nizzában egy terrorista a bazilikába betörve három embert meggyilkolt, Avignonban pedig egy férfi késsel támadt a járókelőkre. A terrortámadások nyomán felélénkült a társadalmi vita a muszlim lakosság Köztársasághoz és annak értékeihez való lojalitása körül. A téma a 2022-ben esedékes elnökválasztások miatt a politikai csatározások terepévé is vált.

²⁵ KEPEL, 2017.

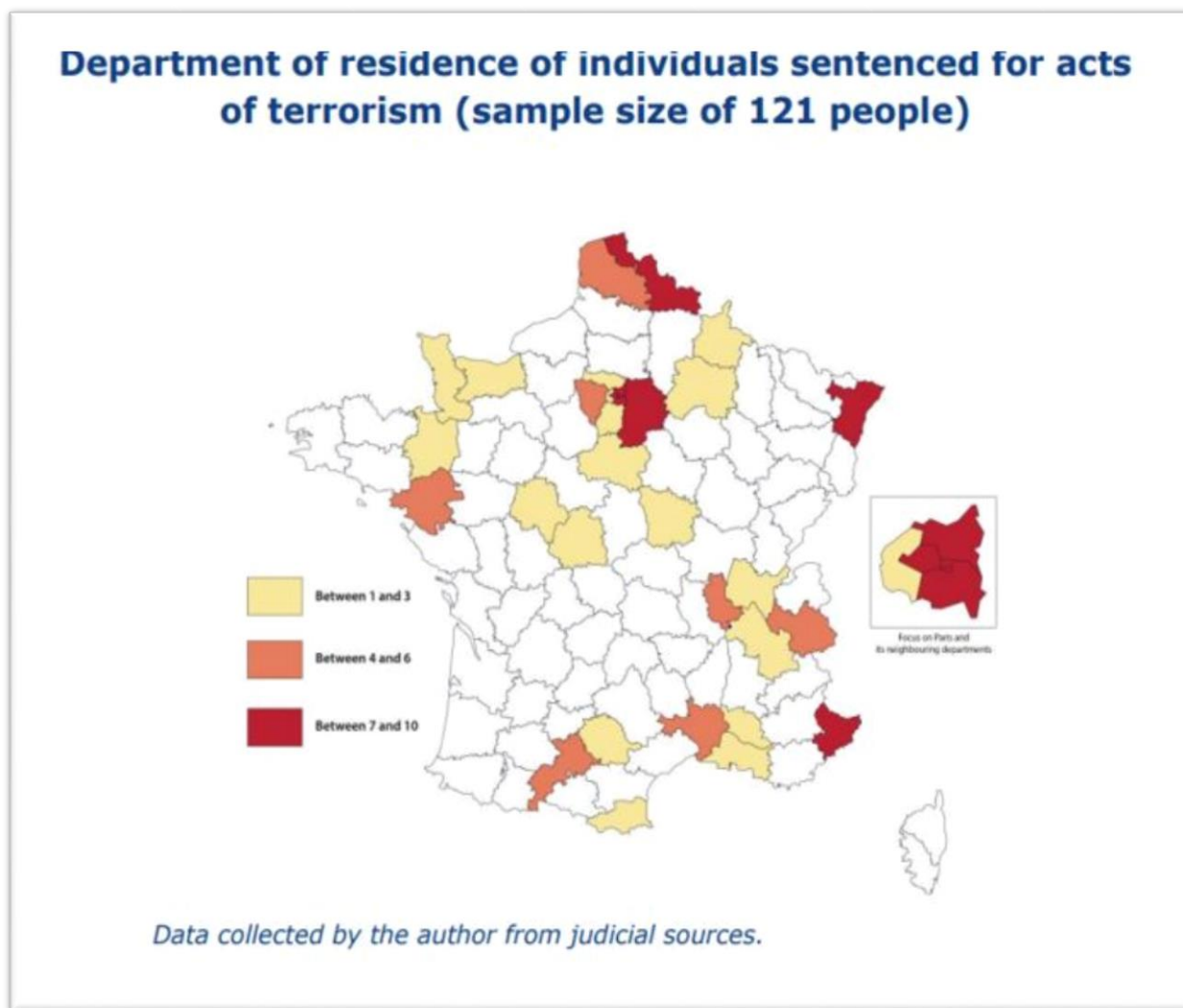
²⁶ FRANCE 24 2015.

²⁷ MINISTERE DE L'INTÉRIEUR 2018.

²⁸ FRANCE 24 2020.

²⁹ BBC 2020a.

³⁰ SAYFO 2020

2. számú térkép: Dzsihadizmus vádjával letartóztatottak száma és földrajzi eloszlása (2018), forrás: <https://www.ifri.org>

4. Törvénytervezet a szeparatizmus ellen

2020. július 26-án Marlène Schiappa állampolgársáért felelős miniszter bejelentette, hogy a francia kormány az őszi ülészakban a parlament elé fog terjeszteni egy szeparatizmus-elleni törvénytervezetet. A miniszterasszony kiemelte, hogy a jogszabály inkább a „politikai iszlámot” és csak másodsorban a radikális iszlámot célozza, illetve „minden olyan projektet, amely Köztársaságunk ellen, vagy annak peremvidékén szerveződik.”³¹ Utóbbira példaként Schiappa kiemelte a kislányok nemi szervének megcsonkításának (*l'excision*) problémakörét. Bár a törvények egyértelműen tiltják a beavatkozást, ennek ellenére

³¹ A „politikai iszlám” definíciója körül sem a francia politikai diskurzusban, sem a tudományos szakirodalomban nincs konszenzus. A terminus a jelenlegi kontextusban a Köztársasághoz nem lojális, annak értékeivel bármilyen módon szembemenő irányzatokat és csoportokat jelöli meg. A tiltás gyakorlatba történő átültetése azonban hosszas vitákat vetít előre, mivel a negatívan érintett csoportok várhatóan a törvény adta lehetőségeket kihasználva igyekeznek jogorvoslatot szerezni, pontos definíciók híján pedig a tiltás kijátszhatóvá válik.

Franciaországban több olyan közösség is van, amely a tradíció nevében továbbra is alkalmazza az FGM gyakorlatát, semmibe véve ezzel az állami jogrendet.³² Schiappa hozzátette, hogy a kormány az új törvényi szabályozásnak köszönhetően a jelenleg meglévő szürke zónák felszámolásával minden eszközt meg akar adni az állami szerveknek – és kifejezetten a polgármestereknek, valamint a prefektusoknak – a szeparatizmus elleni küzdelemhez.³³

Emmanuel Macron egy 2020 októberében tartott beszédében jelölte ki a tervezet konkrét sarokpontjait. Azért, hogy a franciaországi iszlámot fel lehessen szabadítani a külföldi behatások alól, a jövőben minden állami támogatást igénylő egyesülésnek alá kell írnia egy laicitási nyilatkozatot. Továbbá bármilyen egyesületet fel lehet oszlatni, ha az állami törvényekkel vagy a Köztársaság értékrendjével szembemenő üzeneteket terjesztenek. A francia államfő bejelentette az otthoni tanulás intézményének jelentős korlátozását, valamint a nem állami iskolák fokozott kontrollját is. Ugyanakkor fontosnak tartotta, hogy bővítsék az iskolarendszerben az arab nyelv tanulásának lehetőségeit. A különféle szervezetek külföldi finanszírozását pedig nem betiltani, hanem felügyelni és jól meghatározott keretek közé szeretné szorítani Macron. A törvénytervezet ugyancsak jelentős akadályokat fog gördíteni a mecsetekben végrehajtott puccsok útjába. A francia államfő szerint ugyanis elfogadhatatlan, hogy a szélsőséges csoportok „a saját szabályaink erőtlenségét kihasználva ragadják magukhoz vallási egyesületek irányítását abból a célból, hogy a legszörnyűbbet prédikálhassák.” A szélsőséges puccsok meggátolását szolgálja, hogy a CFCM vállalta, hat hónap alatt befejezi a franciaországi imámképzést folytató intézmények osztályozását.

Az előterjesztésnek ugyancsak célja, hogy szigorúbban garantálja a közszolgáltatások (vallási) semlegességét. Ennek érdekében a prefektusokat feljogosítják, hogy felfüggeszék bármilyen egyesületnek vagy szervezetnek a tevékenységét, illetve megsemmisítsék azokat a döntéseit, amelyek súlyosan sértik a közszolgáltatások semlegességének elvét. Samuel Paty középiskolai tanárnak a nyílt utcán való lefejezése után kerültek bele a törvénytervezetbe az online gyűlölet visszaszorítását célzó passzusok. Eszerint hároméves börtönbüntetéssel, valamint 45 000 euróig terjedő pénzbírsággal lenne sújtható az, aki úgy ad ki egy harmadik személy vagy családja magánéletére vonatkozó információt (pl.: lakhely), hogy tisztában van azzal, ezt egy merénylet végrehajtására fogják felhasználni.³⁴

5. A tervezet felekezeti fogadtatása

A törvényjavaslat fogadtatása a kezdetektől vegyes volt vallási körökben. Mohammed Moussaoui, a CFCM elnöke összességében üdvözölte a kezdeményezést, ugyanis szerinte annak köszönhetően az iszlám a keresztény és zsidó felekezetekével megegyező helyet fog tudni elfoglalni Franciaország vallási térképén. Kiemelte, hogy bár nehezebb lesz majd az egyesületalapítás, de jobban ellenőrizhető lesz az

³² A női körülmetélés jellemzően a Kelet-Afrikából származó bevándorlók körében fordul elő. Mivel nem vallási, hanem kulturális hagyományról van szó, muszlimok és keresztények körében is jelen van.

³³ FRANCE TV 2020.

³⁴ LE MONDE 2021a.

ezeknek érkező adományok forrása.³⁵ Más mérsékelt szervezetek is támogatásukról biztosították a kezdeményezést.³⁶ Ugyanakkor a franciaországi muszlimokat jelentősen meglepő Macronnak az a kezdeményezése, amely létrehozna egy szekuláris köztársasági alapítóokiraton nyugvó nemzeti tanácsot az imámok számára.³⁷

A francia püspöki konferencia elnöke, Éric de Moulins-Beaufort szerint azzal, hogy a prefektusok kezébe kerül a különböző gyülekezetek betiltásának a joga, a törvénytervezet könnyedén a túlzott állami kontroll és az elnyomás eszközévé válhat. Franciaországban jelenleg a 200 zsidó és 30 protestáns mellett 7 500 katolikus magániskola működik.³⁸ Ennek fényében nem meglepő, hogy a katolikus püspöki konferencia sérelmezte a magániskolák szigorúbb ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseket. Éric de Moulins-Beaufort szerint az állam nem tehet úgy, mintha Franciaországban egyedül ő foglalkozna oktatással, „nem szabad megfosztani a szülőket attól, hogy maguk döntsenek az oktatás módjáról.” A Franciaországi Protestánsok Szövetségének (*Fédération protestante de France*) elnöke, valamint a francia főrabbi is a katolikusokéhoz hasonló aggodalmakat fogalmazott meg.³⁹

6. Politikai fogadtatás, parlamenti vita

Két hét heves vita után 2021. február 16-én a Nemzetgyűlés – a kétkamarás francia törvényhozás alsóháza – 347 igen és 151 nem szavazattal, 65 tartózkodás mellett elfogadta a *Köztársasági elvek tiszteletben tartásának megerősítésére* átkeresztelt tervezetet. Egyik ellenzéki frakció sem támogatta a kormánypártok által megszavazott végleges szöveget: a Szocialista Párt (PS), a Kommunista Párt (PCF), valamint a jobboldali radikális Nemzeti Gyűlés (*Rassemblement National* – RN) tartózkodott; a konzervatív-jobboldali Köztársaságiak (*Les Républicains* – LR), valamint a baloldali populista–nacionalista Engedetlen Franciaország (*La France Insoumis* – LFI) nemmel szavazott.

A szocialisták szerint a jogszabály „féloldalas”, amennyiben csak az elnyomást szolgálja, ugyanakkor egyáltalán nem foglalkozik a gettósodás kérdésével. Értve ez alatt, hogy a kormánypárti képviselők által elfogadott tervezet csak a tüneteket igyekszik kezelni, azonban a mélyebb társadalmi okokat – például az állam által magára hagyott és így fokozatosan lecsúszó, gettósodó külvárosok problémáját – szerintük teljesen figyelmen kívül hagyja.⁴⁰ Az Engedetlen Franciaország vezetője, Jean-Luc Mélenchon szerint „minden korban voltak fanatikusok és terroristák,” a jelen törvény pedig csak arra jó, hogy erősítse az iszlamofóbiát és stigmatizálja a muszlimokat.⁴¹

³⁵ LA GAZETTE 2020.

³⁶ ARAB NEWS 2020b.

³⁷ LE FIGARO 2021a.

³⁸ 2001-ben a magániskolákra vonatkozó törvények keretén belül megnyitotta kapuját az első muszlim általános iskola. A intézmények népszerűsége a 2004-ben életbe lépő, fejkendőviselést tiltó törvény után ugrott meg, ma pedig már 70 ilyen intézmény működik, melyek különféle irányzatúak, és eltérő etnikai csoportokat céloznak meg.

³⁹ LE FIGARO 2021a.

⁴⁰ LE MONDE 2020.

⁴¹ LE FIGARO 2021b., FRANCE 24 2021.

A Köztársaságaik – a Nemzetgyűlés legnagyobb ellenzéki pártja – szerint a tervezet túl puha ahhoz, hogy érdemben szembe tudjon szállni a radikális iszlámizmussal. Véleményük szerint ugyanis mindez elválaszthatatlan a migráció kérdéskörétől, a kormánypárti képviselők által elfogadott törvény pedig egyáltalán nem foglalkozik a Franciaországot elérő újabb és újabb migrációs hullámokkal. A párt – már a 2022-es elnökválasztásra készülve – saját javaslatcsomagot dolgozott ki a problémakör megoldására, amely bár hangsúlyosan foglalkozik a tömeges bevándorlás kérdésével, azonban ezt szerintük anélkül teszi, hogy bűnbakká kiáltaná ki a muszlimokat. Mindenekelőtt beleírnák a francia alkotmányba, hogy „semmilyen egyén vagy csoportosulás nem vonhatja ki magát a [francia állampolgárok] közösségi szabályai alól.” Ezen túl bevezetnének egy éves migrációs plafont, végezetül pedig szigorítanák a francia állampolgárság megszerzését a letelepedett bevándorló családok már Franciaországban született gyermekei számára.⁴²

Marine Le Pen, a Nemzeti Gyűlés elnöke kiemelte, hogy az „az iszlámizmus nem egy vallás, hanem egy olyan ideológia, amely túsul akarja ejteni az államot.” Az egyházi iskolák, valamint a vallási egyesületek szigorúbb állami kontrolljával kapcsolatban megjegyezte, hogy a kormányzat annak reményében zúdit minden felekezetre ösztöndíjat, hogy majd azt az egyet is eltalálja, amelynek nem hajlandó kimondani a nevét, ezzel összemosva hívőket és fanatikusokat. Le Pen minden olyan „ideológiát” betiltana Franciaországban, amelyre az alábbi hat ismérv közül legalább egy igaz:

- nem kompatibilis az alkotmányban lefektetett jogokkal és elvekkel;
- elutasítja a szekularizmust és az állami törvények tiszteletét;
- súlyos veszélyt jelent a nemzet egységére vagy függetlenségére;
- külföldi entitással olyan kapcsolatot tart fenn, amely Franciaország vagy a francia törvények iránt tanúsított lojalitás megkérdőjelezéséhez vezethet;
- az adott ideológia nevében elkövetett agresszív bűncselekményt támogat vagy bagatellizál;
- fizikailag vagy pszichológiailag kényszeríti egy vallás felvételét.⁴³

A kormány által beterjesztett intézkedéscsomag lehevesebb vitát kiváltó része az otthoni oktatás szigorú korlátozása volt, ennek leszerelésére a kormány felpuhította az eredeti szöveget. A végső változat szerint az otthoni oktatás indokai között szerepel minden olyan egyéni helyzet, „amely fennállásakor az otthoni oktatás a gyermek legjobb érdekében áll.”⁴⁴ Ezzel a kezdeti keményebb hangvétel ellenére végül belekerült a törvényjavaslatba egy gumiszabály. Végezetül a Nemzetgyűlés által elfogadott tervezet szerint az otthoni oktatás szigorítását meg fogja előzni egy 2024/2025-ig tartó átmeneti időszak azon gyermekek számára, akik a törvény elfogadásakor is otthonról tanultak.⁴⁵

⁴² LE POINT 2021a.

⁴³ LE POINT 2021b.

⁴⁴ SÉNAT 2021. Chapitre V. Section 1. Article 21./ I./2°/c.

⁴⁵ LE MONDE 2021a.

A tervezet vitája március 30-án fog kezdődni a kétkamarás francia törvényhozás felső házában. A Szenátusban a legtöbb képviselővel a Nemzetgyűlésben ellenzékben politizáló Köztársaságiak rendelkeznek, Bruno Retailleau frakcióvezető pedig már jelezte, hogy több ponton módosítani kívánják a tervezetet. A jogszabályból teljesen ki akarják venni a heves vitákat kiváltó otthoni oktatásra vonatkozó passzusokat, ugyanakkor a végleges szövegben szerepeltetni szeretnék az „iszlamista szeparatizmus” fogalmát, valamint korlátozni akarják a fejkendő viselését közterületen.⁴⁶ A francia alkotmány szerint ha a törvényhozás két háza nem tud közös álláspontot kialakítani egy jogszabálytervezetről, akkor a miniszterelnök visszautalhatja a döntés jogát az alsóháznak; így végső soron a Nemzetgyűlés kormányzó többségéé az utolsó szó.

7. Összegzés

Az iszlamista szeparatizmus visszaszorítását célzó törvényjavaslat egyértelmű lenyomata a terrortámadások folyamányaként felélénkült társadalmi vitának, amelynek fókuszpontjában a muszlim lakosságnak a köztársasághoz és annak értékeihez való lojalitása áll.

A tervezet körüli vitákban a legtöbb politikai párt élesen exponálta saját álláspontját, ezzel nyilvánvalóan az idén tartandó regionális, illetve a 2022-ben esedékes elnökválasztásra készülve. Nem lenne meglepő, ha mind a két voksolást – a COVID-19 járvány mellett – a franciaországi muszlim lakosság integrációjának kérdése tematizálná. A törvénytervezet vitája kapcsán eddig összességében úgy tűnik, hogy Macron francia elnök fog tudni politikai tőkét kovácsolni a helyzetből. Egyrésről a járvány miatti lezárások, gazdasági visszaesés és a tervezettnél lassabban érkező oltások által kialakult borús helyzetben mindenképpen az ő sikerének számít, hogy a közbeszéd egy olyan témára terelődött, ahol jóval nagyobb mozgástérrel politizálhat a kormány. A tervezettel Macron egyértelműen jobboldali szavazatokat akar nyerni; a francia kabinet ugyancsak sikerként könyvelheti el, hogy a jogszabály elfogadása a Nemzetgyűlésben nem vezetett pártszakadáshoz, a kormányzó centrista *En Marche!* pártnak végül a balszárnya is megszavazta a javaslatot.

Nyitott kérdés ugyanakkor, hogy a választók elégségesnek fogják-e tartani a Macronhoz kötődő tervezetet. Az elkövetkező hetek érdekes dilemmája, hogy a szenátusi többséggel nem rendelkező kormány megpróbál-e konszenzusra jutni a tőle jobbra elhelyezkedő és keményebb intézkedéseket követelő Köztársaságiakkal, vagy az alkotmány adta lehetőséggel élve a Szenátus többségi álláspontját félresöpörve a Nemzetgyűlésben elfogadott szöveghez fog ragaszkodni. Ha a közbeszéd tovább radikalizálódik – esetleg újabb terrorcselekmények történnek –, abból az *En Marche!*-től jobbra elhelyezkedő pártok fognak profitálni.

⁴⁶ FRANCE 24 2021.

Noha Emmanuel Macron tervezete erősen időszerű, a „szeparatizmus elleni” harc és a franciaországi iszlám állami keretek közé szervezése pedig elkerülhetetlen, annak kimenetele egyelőre kérdéses. A tervezet nem foglalkozik azokkal az átfogó társadalmi problémákkal, amelyek táptalajául szolgálnak a radikalizmusnak, illetve a többségi társadalomtól való elidegenedésnek. Kérdéses az is, hogy képes lesz-e a francia állam muszlim partnerszervezete, az eddig belharcoktól terhelt CFCM általános elismertségre és legitimitásra szert tenni a muszlim lakosság körében. Legalább ennyire kérdéses a törvénycsomag jövőbeni betartatása is: nevezetesen, hogy a különböző politikai irányultságú prefektusok – az egyre radikalizálódó közbeszéd közepette – miképp értelmezik az egyelőre még homályosan megfogalmazott passzusokat, lesznek-e komolyabb társadalmi vitákat kiváltó túlkapások, és miképp fognak azok kapcsán ítélni a független bíróságok.

Felhasznált irodalom

ADRAOUI, *Mohamed-Ali* (2014) *Salafism In France Ideology, Practices and Contradictions*. Forrás: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199333431.001.0001/acprof-9780199333431-chapter-17>

ARAB NEWS (2020a) *French Muslims of Arab origin feel their faith is viewed negatively: Poll*, 2020.12.01. Forrás: <https://www.arabnews.com/node/1770751/world>

ARAB NEWS (2020b) *Loi «séparatismes» : les responsables du culte entre satisfaction et scepticisme*, 2020.12.07. Forrás: <https://www.arabnews.fr/node/38831/france>

BBC (2020a) *France gives online firms one hour to pull 'terrorist' content*, 2020.05.14. Forrás: <https://www.bbc.com/news/technology-52664609>

BBC (2020b) *France launches checks on dozens of mosques*, 2020.12.03. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-55173833>

BROOKINGS (2005) *Understanding Urban Riots in France*, 2005.12.01. Forrás: <https://www.brookings.edu/articles/understanding-urban-riots-in-france/>

CF2R (2016) *French Intelligence and Security Services in 2016 a short history* 2016.12. Forrás: <https://cf2r.org/historique/french-intelligence-and-security-services-in-2016-a-short-history/>

CFCM (2021) *Charte des principes pour l'Islam de France*. 2021.01.18. Forrás: <https://www.cfc-officiel.fr/wp-content/uploads/2021/01/Charte-des-principes-17.01.2021.pdf>

CITAK, Zana (2010) *Between 'Turkish Islam' and 'French Islam': The Role of the Diyanet in the Conseil Français du Culte Musulman*. Forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13691830903421797?journalCode=cjms20>

COMITÉ INTERMINISTÉRIEL (2018) *Prévenir Pour Protéger - Plan national de prévention de la radicalization*, 2018. Forrás: <https://www.gouvernement.fr/radicalisation-les-cinq-grands-axes-du-plan-prevenir-pour-protéger>

COMMISSION NATIONALE CONSULTATIVE DES DROITS DE L'HOMME (2003) *La laïcité aujourd'hui : rapport d'étape*, 2003.12.01. Forrás: <https://www.vie-publique.fr/rapport/26770-la-laicite-aujourd'hui-rapport-detape>

DAILY SABAH (2021) *Turkish Muslim groups in France oppose anti-Islam bill*, 2021.02.10. Forrás: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkish-muslim-groups-in-france-oppose-anti-islam-bill>

DARLING-WOLF, Fabienne (2015) *Imagining the Global: Transnational Media and Popular Culture Beyond East and West*. Forrás:

https://www.jstor.org/stable/j.ctv65sw7r.8?seq=1#metadata_info_tab_contents

EUROPEAN PARLIAMENT (2018) *The return of foreign fighters to EU soil*, 2018.05. Forrás:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621811/EPRS_STU\(2018\)621811_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621811/EPRS_STU(2018)621811_EN.pdf)

FRANCE 24 (2015) *French imams to receive 'tolerance' training in Morocco*, 2015.09.20. Forrás:

<https://www.france24.com/en/20150920-france-imams-receive-tolerance-training-morocco-islam-religion>

FRANCE 24 (2020) *Risk of terror attacks in France remains extremely high, says interior minister*, 2020.08.31

Forrás: <https://www.france24.com/en/20200831-risk-of-terror-attacks-in-france-remains-extremely-high-interior-minister>

FRANCE 24 (2021) *Lutte contre le "séparatisme" : l'Assemblée approuve le projet de loi en première lecture*,

2021.02.16. Forrás: <https://www.france24.com/fr/france/20210216-projet-de-loi-contre-le-s%C3%A9paratisme-l-assembl%C3%A9e-approuve-le-texte-en-premi%C3%A8re-lecture>

FRANCE TV (2020) *Le projet de loi contre les séparatismes sera présenté "à la rentrée" et visera notamment "l'islam politique" annonce Marlène Schiappa*, 2020.07.26. Forrás:

https://www.francetvinfo.fr/economie/emploi/metiers/droit-et-justice/separatismes-le-projet-de-loi-sera-presente-a-la-rentree-avec-notamment-comme-cible-l-islam-politique-annonce-marlene-schiappa_4056645.html

IPSOS (2020) *Nous, Français musulmans*, 2020.03.14. Forrás:

https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2020-01/nous_francais_musulmans-dp-pdf.pdf

KEPEL, Giles (2017) *Terror in France: The Rise of Jihad in the West*.

LA GAZETTE (2020) « *La loi "anti-séparatisme" est un atout pour les élus locaux* » – Hakim El Karoui, *politologue* 2020.10.21. Forrás: <https://www.lagazettedescommunes.com/701274/la-loi-anti-separatisme-est-un-atout-pour-les-elus-locaux-hakim-el-karoui-politologue/>

LE FIGARO (2016) *Nadia Remadna : «En banlieue, l'islam sert à acheter la paix sociale»*, 2016.01.05. Forrás: <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/01/05/01016-20160105ARTFIG00189-nadia-remadna-en-banlieue-l-islam-sert-a-acheter-la-paix-sociale.php>

LE FIGARO (2020) *Sondage : les jeunes musulmans plus radicaux que leurs aînés*, 2020.09.09. Forrás: <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/sondage-les-jeunes-musulmans-plus-radicaux-que-leurs-aines-20200908>

LE FIGARO (2021a) *Séparatisme: les religions dénoncent une loi qui «met les cultes sous tutelle»*, 2021.01.31. Forrás: <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/separatisme-les-religions-denoncent-une-loi-qui-met-les-cultes-sous-tutelle-20210131>

LE FIGARO (2021b) *Loi séparatisme : Jean-Luc Mélenchon se fait le défenseur d'une laïcité très ouverte*, 2021.02.02. Forrás: <https://www.lefigaro.fr/politique/loi-separatisme-jean-luc-melenchon-se-fait-le-defenseur-d-une-laicite-tres-ouverte-20210202>

LE MONDE (2020) *Le PS propose sa réponse au projet « séparatisme » de l'exécutif*, 2020.12.05. Forrás: https://www.lemonde.fr/politique/article/2020/12/05/le-ps-propose-sa-reponse-au-projet-separatisme-de-l-executif_6062302_823448.html

LE MONDE (2021a) *Ce que contient le projet de loi contre le « séparatisme » examiné par l'Assemblée*, 2021.02.01. Forrás:

https://www.lemonde.fr/politique/article/2021/02/01/instruction-a-domicile-haine-en-ligne-neutralite-du-service-public-ce-que-contient-le-projet-de-loi-contre-le-separatisme-examine-par-les-deputes_6068402_823448.html

LE MONDE (2021a) *Loi contre le « séparatisme » : l'Assemblée adopte une période de transition pour l'instruction à domicile*, 2021.02.12. Forrás: https://www.lemonde.fr/politique/article/2021/02/12/loi-contre-le-separatisme-l-assemblee-adopte-une-periode-de-transition-pour-l-instruction-a-domicile_6069663_823448.html

LE POINT (2019) *De plus en plus de Français ne croient plus en Dieu*, 2019.05.24. Forrás: https://www.lepoint.fr/debats/de-plus-en-plus-de-francais-ne-croient-plus-en-dieu-23-05-2019-2314705_2.php

LE POINT (2020a) *Séparatismes: ce qu'il faut retenir des annonces de Macron*, 2020.10.02. Forrás: https://www.lepoint.fr/politique/emmanuel-macron-attendu-au-tournant-avec-son-plan-contre-les-separatismes-02-10-2020-2394558_20.php#

LE POINT (2021b) *Comment Marine Le Pen veut mettre l'islamisme hors la loi*, 2021.01.29. Forrás: https://www.lepoint.fr/politique/marine-le-pen-veut-mettre-l-islamisme-hors-la-loi-29-01-2021-2411755_20.php

LE POINT 2021a. *Les députés LR dégainent leur plan pour lutter contre l'islam radical*, 2021.02.02. Forrás: https://www.lepoint.fr/politique/les-deputes-lr-degainent-leur-plan-pour-lutter-contre-l-islam-radical-02-02-2021-2412356_20.php

LIBÉRATION (2015) *Les quatre plaies du Conseil du culte musulman*, 2015.02.08. Forrás: https://www.liberation.fr/france/2015/02/08/les-quatre-plaies-du-conseil-du-culte-musulman_1198311/

LOI DU 9 DÉCEMBRE (1905) *concernant la séparation des Églises et de l'Etat*. Forrás: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000508749/>

INSTITUT MONTAIGNE (2021) *Un islam français est possible* 2021.01.03. Forrás: <https://www.institutmontaigne.org/publications/un-islam-francais-est-possible>

MINISTERE DE L'INTÉRIEUR (2018) *Prévenir Pour Protéger. Plan national de prévention de la radicalization*, 2018.05.09. Forrás: <https://www.meurthe-et-moselle.gouv.fr/content/download/16715/117260/file/Appel%20%c3%a0%20projets%202018%20s ign%c3%a9%2009-05-18.pdf>

ROY, Olivier (2006) *Globalized Islam: The Search for a New Ummah*.

SAYFO, Omar (2020) *Sértődöttek – muszlim felháborodásbullám Franciaország ellen*, 2020.10.27. Forrás: https://mandiner.hu/cikk/20201027_muszlimok_kontra_fraciaorszag

SÉNAT (2016) *Rapport d'information fait au nom de la mission d'information (1) sur l'organisation, la place et le financement de l'Islam en France et de ses lieux de culte*, 2016.07.05. Forrás: <http://www.senat.fr/rap/r15-757/r15-7571.pdf>

SÉNAT (2021) *Projet de loi adopté par L'Assemblée Nationale après engagement de la procédure accélérée, confortant le respect des principes de la République*, 2021.02.17. Forrás: <https://www.senat.fr/leg/pil20-369.html>

TRIBALAT, Michèle (2015) *Une estimation des populations d'origine étrangère en France en 2011*. Forrás: <https://journals.openedition.org/eps/6073>

HORIZONT

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Kóczán András Imre

Lektorálta: Marsai Viktor

A kép forrása: shutterstock.com

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik,

és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Sayfo Omar – Veres Kristóf György, 2021

© Migrációkutató Intézet, 2021

ISSN 2677-1780